

Тактичні прийоми проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

СИНОВЕРСЬКИЙ Андрій*

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6092-8554>

Анотація. Сучасні реалії воєнного стану вимагають від органів досудового розслідування нових підходів до розслідування кримінальних правопорушень, зокрема тих, що вчиняють організовані злочинні групи. Злочинні угруповання користуються нестабільною ситуацією в державі, вразливістю державних кордонів для досягнення своєї мети. Тактичні прийоми допиту в таких умовах стають ключовим елементом успішного розслідування. Мета статті – висвітлити тактичні прийоми допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. У процесі дослідження було використано загальнонаукові та спеціально-правові методи, зокрема: порівняльно-правовий, системно-структурний і метод системного аналізу. Визначено, що до обставин, які необхідно встановити під час проведення допиту в процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, слід віднести як загальні обставини кримінального правопорушення, так й обставини створення та функціонування організованої злочинної групи. Коло питань, яке необхідно встановити під час проведення допиту в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, а також вибір тактичних прийомів залежить від ролі допитуваної особи (підозрюваного, свідка, потерпілого, співучасника), а також специфіки злочинної діяльності. Допит членів організованої злочинної групи є одним із найскладніших і багатогранних завдань у кримінальному провадженні. Ця складність зумовлена як особливостями структури й діяльності злочинного угруповання, так і поведінковими стратегічними підходами їхніх членів. Ефективність проведення допиту залежить від комплексного використання тактичних прийомів, творчого підходу до вирішення складних ситуацій і здатності адаптувати методику роботи до умов воєнного стану.

Ключові слова: допит; тактичні прийоми; організована злочинна група; психологічний вплив; воєнний стан.

Історія статті:

Отримано: 30.08.2024

Переглянуто: 19.09.2024

Прийнято: 03.10.2024

Рекомендоване посилання:

Синоверський А. Тактичні прийоми проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. 2024. № 2 (35). С. 90–99. doi: 10.33270/03243502.90.

*Відповідальний автор

Вступ

В умовах дії правового режиму воєнного стану на тлі підвищеного соціального напруження та нестабільності збільшується кількість кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, з'являються нові форми організованої злочинності, зокрема пов'язані з корупцією, мародерством, незаконним обігом зброї та іншими тяжкими злочинами. Найнебезпечнішими її виявами в умовах воєнного стану є: проникнення у сферу оборонної промисловості держави, перерозподілу державних коштів, засобів і майна, які виділяють на відбудову інфраструктури, надання гуманітарної допомоги; встановлення контролю за державними закупівлями; фінансування тероризму, надання фінансової, матеріальної та іншої допомоги державі-агресору, її збройним формуванням, окупаційній владі, використання вразливості державних кордонів для розширення діяльності нелегальних ринків; вплив і проникнення організованої злочинності в державні органи й управлінські структури, захоплюючи контроль за фінансово-промисловими корпораціями, підприємствами та комерційними суб'єктами, а також через лобіювання власних інтересів у законодавчих і виконавчих органах влади.

У процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, необхідним є використання тактичних прийомів, які становлять комплекс організаційних і психологічних методик проведення допиту, технічних методів фіксації отриманої інформації (застосування аудіо- й відеозапису), які слід здійснювати відповідно до процесуальних процедур, в умовах воєнного стану та з огляду на негативні фактори, пов'язані зі збройною агресією.

Крім того, в умовах воєнного стану слідчі постають перед низкою специфічних проблем, таких як: висока мобільність злочинців, складність у встановленні зв'язків між членами організованих злочинних груп, конспіративний характер їх злочинної діяльності, причетність посадових осіб, що ускладнює виявлення всіх її членів, психологічний тиск і маніпуляції з боку членів організованої злочинної групи; загроза безпеці підозрюваних, слідчих та інших учасників процесу через можливі бойові дії, інші загрози в умовах воєнного стану, вимога до слідчих діяти в обставинах терміновості й обмежених ресурсів може призводити до помилок у процесі проведення такої слідчої (розшукової) дії.

Тому тактика допиту стає не лише важливим інструментом для отримання інформації щодо діяльності організованих злочинних груп, а й необхідністю, що допомагає зберегти безпеку учасників такої процесуальної дії, виявити нові злочинні зв'язки й організаторів. Тактичні прийоми, застосовувані під час допиту, повинні бути максимально ефективними й давати змогу здобути достовірну інформацію для розкриття

злочинної діяльності організованих злочинних груп.

Аспекти проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, досліджували у своїх працях такі вчені-криміналісти: В. С. Бондар (2023), Л. Ф. Гула (2017), М. П. Климчук, Я. В. Фурман (2017), А. І. Плосконос (2020), К. О. Чаплинський (2009). З огляду на те, що організовані злочинні угруповання швидко адаптуються до сучасних умов, використовують нові заходи протидії розслідуванню, а також особливості, пов'язані з процесуальним порядком проведення процесуальних дій в умовах збройної агресії, актуальним нині є висвітлення тактичних прийомів допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Крім того, тактика проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, передбачає використання психологічних прийомів, які вивчали такі дослідники: В. Гусева, С. Лукаш, В. Крикун, О. Моргунов, К. Шаповал (2021), Л. Павліченко (2021), Д. Ураков (2023), Г. Чорний, К. Кравець (2023), П. Цимбал, Г. Власова, Н. Харченко, І. Сорока (2021), Ю. Черноус, Н. Резнік, А. Самодін, Г. Нікітіна-Дудікова (2020).

Матеріали та методи

Мета статті – висвітлити тактичні прийоми допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. Задля реалізації поставленої мети було визначено основні завдання: встановити загальні та спеціальні умови проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану; виокремити основне коло питань, які необхідно з'ясувати під час допиту членів організованої злочинної групи; висвітлити особливості застосування тактичних прийомів допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, з огляду на процесуальний порядок здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану й небезпек, що виникають в умовах збройної агресії.

Результати й обговорення

Організація проведення допиту в умовах воєнного стану є надзвичайно складним і важливим аспектом розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, з огляду не лише на зміни процесуальних умов проведення слідчих (розшукових) дій, а й специфіки допиту. Воєнний стан створює додаткові виклики для слідчих (детективів) органів досудового

розслідування, зокрема в частині забезпечення прав підозрюваних (членів організованої злочинної групи), ефективності збору доказів і правового супроводження допиту, забезпечення безпеки учасників такої процесуальної дії.

Слушно зауважують деякі вчені, що ефективність проведення допиту залежить від низки чинників, зокрема й від дотримання процесуальної його форми та вибору тактичних прийомів проведення допиту. Для цього необхідно є ретельна підготовка: вивчення матеріалів кримінального провадження; визначення черговості виклику й допиту учасників слідчої (розшукової) дії; вивчення спеціальних питань для опанування знань в окремих сферах людської діяльності, які є предметом допиту; складання плану допиту й орієнтовних питань для кожного окремого її учасника (Zakharchenko, 2017).

В умовах воєнного стану правоохоронні органи постають перед низкою нових викликів, що безпосередньо впливають на процедури розслідування кримінальних правопорушень. Передусім це стосується розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, які часто діють за схемами, що вимагають застосування спеціальних тактик і заходів. Однак процесуальний порядок проведення допиту в таких умовах має залишатися в межах закону та міжнародних стандартів прав людини.

З огляду на специфіку ведення досудового розслідування в умовах воєнного стану, кримінально-процесуальне законодавство встановлює особливості використання показань як доказів у кримінальних провадженнях, що здійснюються в умовах воєнного стану, відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України¹. Зокрема, такі показання може бути використано як докази в суді, за наявності певних умов, що є важливим для забезпечення належної якості доказів і гарантування справедливості судового процесу, передусім в умовах воєнного стану, коли ситуація може бути напруженою та підвищується ризик порушення прав учасників процесу. Кримінальний процесуальний закон визначає такі:

1) фіксацію допиту слід здійснювати за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації, що своєю чергою дає змогу: забезпечити прозорість процесу допиту, дотримання прав осіб, які дають показання, правомірність застосування методів впливу під час проведення такої процесуальної дії; є додатковим засобом контролю за правомірністю проведення допиту, уникнути ситуацій, коли свідчення чи показання можуть бути отримані під тиском або маніпуляціями;

здійснюється задля забезпечення доказової сили показань, у разі судового розгляду

відеодоказ може бути важливим елементом для підтвердження достовірності показань, зібраних під час допиту;

2) для отримання показань підозрюваного, на відміну від свідків і потерпілих, передбачено додаткову умову – у допиті підозрюваного має брати участь захисник, що відповідає базовим правам людини на захист, гарантуючи, що підозрюваний не буде змушений свідчити проти себе й не буде підданий неналежному впливу під час допиту. Присутність адвоката є гарантією того, що процес допиту буде відповідати нормам права й забезпечить належне виконання прав затриманих осіб;

3) одночасний допит двох чи більше осіб вимагає додаткових гарантій, оскільки в такій ситуації складно уникнути взаємного впливу осіб, що підвищує значення фіксації за допомогою технічних засобів, оскільки відеозапис дає змогу зафіксувати поведінку кожної особи під час допиту, а також уникнути маніпуляцій під час збору показань;

4) ці вимоги мають застосовувати в умовах воєнного стану, коли можуть виникати ситуації, пов'язані з високими ризиками для забезпечення безпеки та правопорядку, важливо забезпечити збереження гарантій для осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. Воєнний стан не має бути підставою для порушення основних прав людини, і фіксація допитів за допомогою відео є важливим інструментом забезпечення цих прав.

Крім того, специфіка проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, полягає в необхідності встановлення не лише обставин вчинення кримінального правопорушення, а й відомостей, які вказують на причетність до його вчинення організованою злочинною групою, склад її членів, ієрархію, роль і ступінь вини кожного її члена.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняють організовані злочинні групи в умовах воєнного стану, до обставин, які необхідно встановити під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит, належать:

1) загальні обставини про подію кримінального правопорушення: механізм злочинної події (час, місце та спосіб вчинення кримінального правопорушення), характер протиправного діяння, засоби, що використовували під час вчинення кримінального правопорушення, матеріальні збитки, фізична шкода, інші наслідки кримінального правопорушення; факт наявності злочинної діяльності постійного характеру; плановість злочинної діяльності; прагнення до розширення сфер діяльності; використання вогнепальної зброї та засобів зв'язку; наявність контактів зі співробітниками правоохоронних й інших державних органів тощо;

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2) обставини створення та функціонування організованої групи, зокрема: час, місце й обставини формування злочинної групи, склад організованого злочинного формування, кількість учасників організованої злочинної групи, ієрархічна структура, наявність розподілу ролей, форми взаємодії в злочинному угрупованні тощо; сфера впливу організованої злочинної групи: мета і мотиви створення організованої злочинної групи (збагачення, політичний вплив, дестабілізація ситуації), основна діяльність групи (спеціалізація); методи маскуванню або конспірації, які використовують для уникнення приховання злочинної діяльності.

Зазначені й інші відомості слідчий (детектив) може отримати під час проведення допиту безпосередньо членів організованої злочинної групи (підозрюваних, обвинувачених), свідків, потерпілих за наявності.

Крім того, важливе значення має встановлення лідера організованої злочинної групи. Встановлення особи організатора (лідера), слушно зазначає В. Коваленко (2024), може бути здійснено двома шляхами: оперативним – за результатами проведення оперативно-розшукових заходів; під час допитів інших членів організованої групи чи злочинної організації. Допитані рядові члени групи з певних причин не завжди можуть прямо назвати її організатора (лідера), тому іноді слідчим доводиться встановлювати його за опосередкованими ознаками.

У кожному конкретному випадку, з огляду на процесуальний статус учасників слідчої (розшукової) дії, відомостей про подію кримінального правопорушення, якими на момент проведення допиту володіє слідчий (детектив) органу досудового розслідування, слідчої ситуації, застосуванні заходів протидії розслідуванню з боку членів організованої злочинної групи різнитимуться тактичні прийоми.

Найскладнішим за організацією проведення є допит членів організованого злочинного формування, що зумовлює необхідність ретельної підготовки до його проведення, використання тактичних і психологічних прийомів подолання психологічного опору, маніпуляцій та конспірації, залучення, у разі потреби, спеціалістів з відповідних галузей знань.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями, слідчий неминує постає перед протидією з боку учасників кримінального провадження, яка найчастіше виявляється у формі відмови від надання показань, надання неправдивих показань (Hula, 2017).

Щоб знайти правильний індивідуальний підхід до особи, яка підлягає допиту, доцільно попередньо вивчити морально-психологічний портрет цієї особи ще на стадії підготовки слідчої (розшукової) дії. Важливе значення має з'ясування відносин допитуваного з іншими

учасниками кримінального провадження, його особистої зацікавленості в певному результаті розслідування (Osmolian, 2023).

Задля уникнення конфліктних та інших ситуацій, що унеможливають чи ускладнюють отримання необхідної інформації в процесі проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, важливими є належна й ретельна підготовка слідчого (детектива) до проведення такої слідчої (розшукової) дії.

З цього приводу слушно зауважує Ю. М. Чорноус (2024), що підготовчий етап залежить від раніше прийнятих рішень у процесі досудового розслідування, а саме: реєстрації повідомлення про кримінальне правопорушення, внесення відомостей до ЄРДР, проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, встановлення особи ймовірного підозрюваного, вручення повідомлення про підозру особі у вчиненні кримінального правопорушення тощо.

Підготовка слідчого (детектива) до проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, передбачає послідовність вчинення дій з:

1. Вивчення обставин кримінального провадження. Перед проведенням допиту слідчий повинен проаналізувати матеріали кримінального провадження, зібрані докази (речові докази, документи, результати оперативно-розшукових заходів); показання інших учасників процесу (свідків, потерпілих, співучасників), встановити роль допитуваного в групі (керівник, виконавець, пособник, організатор), з'ясувати особливості діяльності групи, методи вчинення кримінального правопорушення, використання ресурсів, зв'язків.

2. Вивчення особистості допитуваного. Слідчий повинен урахувати індивідуальні особливості підозрюваного: біографічні дані: вік, освіта, соціальний статус, попередні судимості, психологічний портрет (темперамент, рівень агресивності, стресостійкість), мотиви участі в злочинній діяльності (фінансова зацікавленість, страх, тиск з боку інших учасників групи), можливі обставини, що впливають на готовність до співпраці (бажання пом'якшити покарання, конфлікти всередині групи тощо).

3. Підготовка запитань і тактичного плану допиту, що складатиметься з: формулювання запитань (відкриті – для збору максимальної кількості інформації; уточнювальні – для деталізації обставин; запитання для виявлення суперечностей в показаннях); розроблення тактики допиту з огляду на можливі стратегії поведінки підозрюваного (мовчання, брехня, агресія, уникнення відповідей); підготовка до використання методів психологічного впливу (налагодження довіри тощо).

4. Підготовка матеріально-технічної бази: організація приміщення для допиту (забезпечення ізоляції від інших учасників процесу; відсутність сторонніх факторів, що можуть відволікати допитуваного), фіксація процесу допиту (підготовка технічних засобів (аудіо- й відеозапис).

Щодо диференціації допиту членів організованого злочинного угруповання, залежно від їх ролі в групі, слід виокремити: допит лідерів організованої злочинної групи; допит основних виконавців кримінальних правопорушень; допит осіб, відповідальних за фінансування злочинної діяльності організованої злочинної групи та її зв'язки; допит нових учасників організованої злочинної групи; допит членів злочинного угруповання, які чинять активну протидію розслідуванню.

У криміналістичній літературі розглянуто низку тактичних прийомів подолання конфліктної ситуації допиту під час дачі допитуваною особою неправдивих показань, які традиційно поділяють на тактичні прийоми емоційного впливу й тактичні прийоми логічного впливу. До тактичних прийомів емоційного впливу належать: особисті спостереження за допитуваною особою; асоціація за суміжністю або контрастністю; перифраз; «припущення легенди»; демонстрування «незаповненості»; використання психологічних особливостей особистості допитуваного; використання стану емоційної напруженості; використання ефекту раптовості; поєднання форсованого (пришвидшеного) й уповільненого темпів допиту; пред'явлення контрдоказів (Bilan, & Lutsenko, 2009); використання слідчим психолого-криміналістичного портрета допитуваного (Pisny, 2023).

Тактичні прийоми емоційного впливу під час допиту членів організованої злочинної групи є важливим інструментом для подолання опору, створення умов для співпраці й отримання достовірної інформації. Емоційний вплив допомагає активізувати внутрішні мотиви допитуваного, які сприяють висвітленню інформації, серед яких: встановлення психологічного контакту (демонстрація емпатії, створення неформальної атмосфери, акцент на розумінні ситуації); використання ефекту «свого серед чужих»; створення емоційного резонансу; використання емоційного конфлікту шляхом протиставлення членам групи з акцентом на можливій зраді або використанні допитуваного лідерами; демонстрація розуміння слабкостей групи (натяк на те, що слідчий вже володіє інформацією); використання ефекту конфронтації (психологічний тиск через протиставлення доказів або свідчень інших учасників, демонстрація невідповідностей); зміна темпу допиту (чергування швидких і повільних запитань), використання «несподіваних підходів» (раптовий перехід від доброзичливого до жорсткого підходу, використання несподіваних запитань).

Натомість використання тактичних прийомів логічного впливу під час допиту членів організованої злочинної групи передбачає використання раціональних аргументів, фактів, доказів і логічних прийомів для подолання опору допитуваного та отримання правдивої інформації. До таких прийомів слід віднести: деталізація показань шляхом побудови ланцюга логічних запитань, які ведуть допитуваного до визнання очевидних фактів (постановка запитань від загальних до конкретних, які розкривають деталі кримінального правопорушення, демонстрація причиново-наслідкових зв'язків у подіях); зіставлення показань допитуваного з іншими доказами чи свідченнями, повернення до попередніх запитань; демонстрація доказів; пред'явлення альтернатив шляхом створення двох варіантів, один з яких очевидно веде до визнання провини, тощо.

Крім того, залежно від слідчої ситуації та інших обставин кримінального провадження, слідчий (детектив) може використовувати тактичні комбінації, тобто створення ситуації, розрахованої на неправильну оцінку її допитуваним, що об'єктивно приводить до його викриття. Під час тактичних комбінацій використовують: прийоми, які мають мету приховати від допитуваного поінформованість слідчого певні обставини провадження; метод непрямого допиту, який полягає в постановці запитань, другорядних із погляду допитуваного, але фактично тих, що маскують головне питання (наприклад, якщо на місці події виявлено сліди пальців рук підозрюваного, то спочатку задають питання, відповіді на які потім виключають можливість стверджувати, що ці відбитки залишені не в момент вчинення кримінального правопорушення, а раніше або пізніше); прийоми, спрямовані на створення ситуації, під час якої допитуваний допускає обмову (Prodanets, 2021).

Лідери організованої злочинної групи здебільшого мають високий рівень конспірації, психологічної підготовки, кримінальний досвід, унаслідок чого слідчі (детективи) в процесі проведення допиту постають перед такими складнощами: відмова від дачі показань або дача неправдивих показань, використання психологічного тиску на інших членів групи; мінімізація власної ролі в групі – лідери намагаються показати себе як посередників або сторонніх осіб, які не мають безпосереднього стосунку до вчинення кримінальних правопорушень, залучення адвокатів для маніпуляцій, використання законних прав для затягування слідства, професійна конспірація (використання фальшивих документів, приховування справжньої ідентичності).

У цій ситуації слідчому (детективу) слід використовувати такі тактичні прийоми під час проведення допиту: демонстрація наявності доказів, які не залишають місця для маневру,

зіставлення показань лідера з іншими учасниками організованої злочинної групи, використання роздільного підходу шляхом акцентування на факторах, які знижують його контроль за іншими членами групи, створення ілюзії обізнаності в усіх обставинах кримінального правопорушення, пред'явлення контрдоказів на спростування алібі тощо.

Крім того, ми поділяємо твердження про те, що допит організатора (лідера) злочинної групи чи організації доцільно відкласти до моменту, коли слідчий отримає достатньо інформації щодо діяльності групи загалом і її організатора (лідера) зокрема, перш за все в процесі допитів інших учасників (Kovalenko, 2024).

Допиту організатора (лідера) організованої злочинної групи повинен передувати допит виконавців, які мають безпосереднє відношення до реалізації злочинних дій, але часто діють під впливом лідера, а також інших членів організованої злочинної групи.

Слід ураховувати, що основними чинниками, які можуть впливати на вибір поведінки членів організованих груп чи злочинних організацій, переважно є побоювання нести суворіше покарання, якщо буде доведено вчинення кримінального правопорушення групою осіб; страх розправи з боку інших членів організованої групи; прагнення не видати співучасників, відповідно до так званого кодексу честі, що діє в групі; сподівання на матеріальну й іншу «підтримку» з боку «авторитетних» членів групи під час відбування покарання в разі, якщо візьме провину за вчинення кримінального правопорушення на себе і не назве співучасників й організатора (лідера) тощо (Kovalenko, 2024).

Проблемами, які можуть виникати під час проведення допиту таких членів організованої злочинної групи, є: обмежена обізнаність унаслідок відсутності поінформованості виконавців, нових членів щодо загального плану дій, мотивів і мети функціонування організованої злочинної групи; емоційна й матеріальна залежність від лідера, страх покарання або впливу з боку організатора групи, страх нових членів нести відповідальність за вчинені організованою злочинною групою кримінальні правопорушення, навіть якщо їхня участь була обмеженою, стійка відмова від співпраці зі слідством, попередня домовленість між членами групи про узгодженість версій.

Тактичними прийомами, які доцільно використовувати під час проведення допиту таких членів організованої злочинної групи, будуть: налагодження психологічного контакту (створення атмосфери довіри), акцент на зниження відповідальності шляхом роз'яснення можливості пом'якшення покарання за співпрацю, використання доказів, які підтверджують вчинення кримінального правопорушення, початок допиту з

обставин (епізодів), найбільше відомих слідчому та підкріплених доказами з подальшою побудовою логічного ланцюжка, застосування методів психологічного впливу для зниження стійкості до тиску тощо.

Слід ураховувати, що кримінальне процесуальне законодавство доволі чітко визначає межі допустимого впливу на учасників кримінального провадження, дотримуючись міжнародних правових приписів. Значення правомірного психологічного впливу слідчого під час допиту у формі конкретних продуманих тактичних прийомів полягає в сприянні пришвидшенню розкриття злочинів, спонуканні допитуваних до надання правдивих показань. Але якщо психологічний вплив виходить за межі правомірності, це означає, що слідчий власноруч учиняє правопорушення, тому отримані внаслідок таких дій докази повинні бути визнані недопустимими відповідно до вимог КПК України (Yaitska, 2019).

Застосування психологічного впливу є однією з найефективніших тактик, що дає змогу досягти певного рівня довіри між слідчим (детективом) і підозрюваним. Важливо акцентувати на емоційному стані допитуваного, створюючи атмосферу співпраці, водночас дотримуватися тактичної нейтральності й обережності у взаємодії.

Аналізуючи наукову літературу, Л. Прудка (2020) слушно зазначає, що необхідною психологічною передумовою ефективності комунікативної діяльності слідчого є встановлення психологічного контакту. Це потребує від слідчого знань із психології підозрюваних, обвинувачених, урахування їх індивідуально-психологічних рис, психічного стану в момент проведення допиту, життєвого й злочинного досвіду та інших обставин, що їх характеризують (Charplynskyi, 2009).

Крім того, у разі виявлення розбіжностей між показаннями членів організованої злочинної групи доцільним буде проведення допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Етапами підготовки до проведення допиту двох чи більше вже допитаних осіб – членів організованої злочинної групи буде: аналіз попередніх свідчень (вивчення показань кожного учасника окремо для виявлення слабких місць і суперечностей); вибір учасників слідчої (розшукової) дії (залучення до одночасного допиту тих членів організованої злочинної групи, чиї свідчення суперечать одне одному або можуть бути пов'язані з ключовими моментами події кримінального правопорушення); визначення порядку постановки запитань, логічної послідовності та сценаріїв реагування на можливі відповіді; забезпечення психологічної готовності слідчого керувати емоційним напруженням між учасниками допиту, залучення за необхідності відповідних спеціалістів.

Щодо використання тактичних прийомів під час проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, постановка запитань має відповідати певним вимогам: основу підготовлених запитань будуть становити ті, які відображають сутність розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб; попередня підготовка запитань, що мають на меті досягнення тактичних завдань слідчої (розшукової) дії, реалізують тактичні прийоми, наприклад: створення враження поінформованості слідчого, прокурора про подію та учасників, актуалізацію забутого тощо; суворе дотримання порядку, у якому ці питання мають ставити; питання повинно бути конкретним і стосуватися однієї обставини, лаконічним і не допускати двозначного тлумачення; слід уникати питань, на які можлива стисла відповідь типу: «так», «ні», «точно», «звичайно», «звісно» тощо (Zhaldak, 2019).

Крім того, з огляду на високий професіоналізм й освіченість окремих членів організованого злочинного формування, слід чітко продумувати кожен етап проведення одночасного допиту, а також обирати специфічні тактичні прийоми. Таку групу тактичних прийомів деякі науковці відносять до «слідчих хитрощів». Найчастіше до таких прийомів належать «використання чинника несподіваності», «непрямий допит», «створення в допитуваного перебільшеного уявлення про обізнаність слідчого» (Gula, 2016).

Висновки

Ефективне розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, є складним і багатоаспектним завданням, що вимагає від слідчого (детектива) високого рівня професійної підготовки, знань, досвіду і творчого підходу. Особливу роль у цьому процесі відіграє допит як важливий метод отримання доказів і встановлення істини в кримінальному провадженні.

Тактичні прийоми проведення допиту в таких умовах мають ураховувати особливості організованих злочинних груп, зокрема їхню ієрархічну структуру, рівень підготовленості членів до приховування інформації, а також інші фактори, що ускладнюють проведення розслідування, які притаманні воєнному стану. Це потребує використання тактичних прийомів емоційного, так і логічного впливу на допитуваних, індивідуального підходу до кожного учасника, а також ретельної підготовки й аналізу всіх отриманих даних.

Особливу цінність мають прийоми одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, які надають можливість виявити суперечності в показаннях. Застосування таких тактичних методів слід здійснювати з дотриманням процесуальних норм і прав людини, щоб уникнути можливих негативних наслідків для слідства й судового розгляду.

References

- [1] Bilan, S.V., & Lutsenko, T.O. (2009). Psychological methods of overcoming opposition to the investigation during individual investigative actions. *Problems of extreme and crisis psychology*, 6, 11-20.
- [2] Bondar, V.S. (2023). Peculiarities of conducting interrogations in the investigation of crimes committed by criminal communities. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*, 1(101), 248-268. doi: 10.33766/%202524-0323.101.248-268.
- [3] Chaplynskyi, K.O. (2009). *Tactical support for the investigation of crimes committed by criminal groups*. Dnipropetrovsk: DDUVS.
- [4] Chornous, Y., Reznik, N., Samodin, A., & Nikitina-Dudikova, H. (2020). Techniques of procedural actions performance in green room environment: comparative analysis of European and Ukrainian practices. *Int. J. Adv. Sci. Technol.*, 29(6), 1109-1115. Retrieved from <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85083431234&partnerID=MN8TOARS>.
- [5] Chornous, Yu., & Suvorova, A. (2024). Conducting surveillance (sound) actions involving minors who suffered from psychophysical development: organizational-tactical and psychological ambushes. *Legal psychology*, 1(34), 7-17. doi: 10.33270/03243401.7.
- [6] Chorny, H.O., & Kravets, K.O. (2023). Psychological features of interrogation. *Legal scientific electronic journal*, 11, 580-582. doi: 10.32782/2524-0374/2023-11/143.
- [7] Hula, L.F. (2016). The use of tactful methods in the investigation of crimes committed by organized criminal groups. *Newsletter of Lviv Polytechnic*, 845, 515-521. Retrieved from <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5918/vnulpurn201684581.pdf>.
- [8] Hula, L.F. (2017). Tactical methods of interrogation of members of an organized criminal group. *Modern problems of legal, economic and social development of the state* (pp. 187-189). Kharkiv. Retrieved from https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/01_12_2017/pdf/58.pdf.
- [9] Husieva, V., Lukash, S., Krykun, V., Morhunov, O., & Shapoval, K. (2021). Conditions conducive to the domestic violence against the elderly based on the judicial and investigative practice of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 10(46), 118-127. doi: 10.34069/AI/2021.46.10.11.

- [10] Klymchuk, M.P., & Furman, Ya.V. (2017). Tactical features of interrogation of suspects - members of organized criminal groups. *Legal Scientific Electronic Journal*, 1, 174-177.
- [11] Kovalenko, V.V. (2024). Organizational and tactical features of interrogation of members of an organized group or criminal organization. *Bulletin of the E.O. Didorenko Leningrad Institute of Natural Sciences*, 2(106), 1, 168-180. doi: 10.33766/2786-9156.106.1.168-180.
- [12] Osmolian, V. (2023). Tactical-criminalistic techniques will complement the invisible legal warehouse in extracting reliable evidence from the participants in the process. *Scientific practices of the Interregional Academy of Personnel Management*, 3(66), 10-16. doi: 10.32689/2522-4603.2023.3.2.
- [13] Pavlichenko, L.V. (2021). Manipulative pragmatics of interrogation. *Cogito, Multidisciplinary research journal*, XIII(2), 185-201. Retrieved from <https://cogito.ucdc.ro/arhiva.html>.
- [14] Pisnyi, V. (2023). Psychological aspects of the application of tactical interrogation techniques during the investigation of criminal enrichment technology. *Legal Psychology*, 2(33), 120-128. doi: 10.33270/03233302.120.
- [15] Ploskonos, A. (2020). Tactical methods of interrogation of participants in organized criminal groups and criminal organizations. *Enterprise, economy and law*, 11, 260-265. doi: 10.32849/2663-5313/2020.%2011.44.
- [16] Prodanets, M. (2021). System of tactical techniques revealed that hem of untruthful testimony minors during the pre-trial period investigation. *Public Law*, 2(42), 111-118. doi: 10.32782/2306-9082/2021-42-11.
- [17] Prudka, L.M. (2020). Some psychological features of interrogation. *Legal Bulletin*, 17, 364-369. doi: 10.32850/LB2414-4207.17.46.
- [18] Tsybmal, P., Vlasova, G., Nikitina-Dudikova, H., Kharchenko, N., & Soroka, I. (2021). International cooperation in the investigation of sexual crimes against children. *Amazonia Investiga*, 10(40), 132-141. doi: 10.34069/AI/2021.40.04.14.
- [19] Urakov, D.R. (2023). Prevention of Crimes Against the Sexual Inviolability of Minors Through the use of the Internet. *World Bulletin of Management and Law*, 18, 61-64. Retrieved from <https://www.scholarexpress.net/index.php/wbml/article/view/1951>.
- [20] Yaitska, D.I. (2019). Psychological impact and mental violence during interrogation: essence and limits of admissibility. *Legal scientific electronic journal*, 17, 275-278. doi: 10.32782/2524-0374/2019-5/65.
- [21] Zakharchenko, O.V. (2017). Implementation of the protection function in judicial proceedings. *Modern trends in the development of forensics and criminal process* (pp. 271-274). Kharkiv. Retrieved from https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/128.pdf.
- [22] Zhaldak, I. (2019). *The tactic is to finish two or more of the already fed individuals in one hour* (Doctoral dissertation, Kyiv, Ukraine).

Список використаних джерел

- [1] Білан С. В., Луценко Т. О. Психологічні прийоми подолання протидії слідству при проведенні окремих слідчих дій. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2009. Вип. 6. С. 11–20.
- [2] Бондар В. С. Особливості проведення допитів у розслідуванні злочинів, учинених злочинними спільнотами. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (101). С. 248–268. doi: 10.33766/%202524-0323.101.248-268.
- [3] Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2009. 373 с.
- [4] Chornous Y., Reznik N., Samodin A., Nikitina-Dudikova H. Techniques of procedural actions performance in green room environment: comparative analysis of European and Ukrainian practices. *Int. J. Adv. Sci. Technol.* 2020. No. 29 (6 Special Issue). P. 1109–1115. URL: <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85083431234&partnerID=MN8TOARS>.
- [5] Черноус Ю., Суворова А. Проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку: організаційно-тактичні й психологічні засади. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 7–17. doi: 10.33270/03243401.7.
- [6] Чорний Г. О., Кравець К. О. Психологічні особливості проведення допиту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 580–582. doi: 10.32782/2524-0374/2023-11/143.
- [7] Гула Л. Ф. Використання тактичних прийомів у розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями. *Вісник Львівської політехніки*. 2016. № 845. С. 515–521. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/aug/5918/vnulpurn201684581.pdf>.
- [8] Гула Л. Ф. Тактичні прийоми допиту членів організованої злочинної групи. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 187–189. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/01_12_2017/pdf/58.pdf.

- [9] Husieva V., Lukash S., Krykun V., Morhunov O., Shapoval K. Conditions conducive to the domestic violence against the elderly based on the judicial and investigative practice of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2021. No. 10 (46). P. 118–127. doi: 10.34069/AI/2021.46.10.11.
- [10] Климчук М. П., Фурман Я. В. Тактичні особливості допиту підозрюваних – членів організованих злочинних угруповань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 174–177.
- [11] Коваленко В. В. Організаційні і тактичні особливості допиту членів організованої групи чи злочинної організації. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2 (106). Ч. 1. С. 168–185. doi: 10.33766/2786-9156.106.1.168-180.
- [12] Осмолян В. Тактико-криміналістичні прийоми допиту як невід’ємна правова складова в отриманні достовірних показань від учасників процесу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. 2023. Вип. 3 (66). С. 10–16. (Серія «Юридичні науки»). doi: 10.32689/2522-4603.2023.3.2.
- [13] Pavlichenko L. V. Manipulative pragmatics of interrogation. *Cogito, Multidisciplinary research journal*. 2021. Vol. XIII. No. 2. P. 185–201. URL: <https://cogito.ucdc.ro/arhiva.html>.
- [14] Пісний В. Психологічні аспекти застосування тактичних прийомів допиту під час розслідування технології злочинного збагачення. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 120–128. doi: 10.33270/03233302.120.
- [15] Плосконос А. Тактичні прийоми допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. *Підприємство, господарство і право*. 2020. Вип. 11. С. 260–265. doi: 10.32849/2663-5313/2020.%2011.44.
- [16] Проданець М. Система тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування. *Публічне право*. 2021. № 2 (42). С. 111–118. doi: 10.32782/2306-9082/2021-42-11.
- [17] Прудка Л. М. Деякі психологічні особливості проведення допиту. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 17. С. 364–369. doi: 10.32850/LB2414-4207.2020.17.46.
- [18] Tsybmal P., Vlasova G., Nikitina-Dudikova H., Kharchenko N., Soroka I. International cooperation in the investigation of sexual crimes against children. *Amazonia Investiga*. 2021. No. 10 (40). P. 132–141. doi: 10.34069/AI/2021.40.04.14.
- [19] Urakov D. R. Prevention of Crimes Against the Sexual Inviolability of Minors Through the use of the Internet. *World Bulletin of Management and Law*. 2023. No. 18. P. 61–64. URL: <https://www.scholarexpress.net/index.php/wbml/article/view/1951>.
- [20] Яїцька Д. І. Психологічний вплив та психічне насильство під час допиту: сутність і межі допустимості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. С. 275–278. doi: 10.32782/2524-0374/2019-5/65.
- [21] Захарченко О. В. Здійснення функції захисту в судовому провадженні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 271–274. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/128.pdf.
- [22] Жалдак І. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 240 с.

Tactical Techniques for Conducting Interrogations during the Investigation of Criminal Offenses Committed by Organized Crime Groups under Martial Law

SYNOVERSKYI Andrii

Postgraduate Student of the Department of Criminalistics and Forensic Medicine
of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6092-8554>

Abstract. The modern realities of martial law require pre-trial investigation bodies to adopt new approaches to investigating criminal offenses, particularly those committed by organized crime groups. Criminal organizations exploit the unstable situation in the country and the vulnerability of state borders to achieve their goals. Tactical interrogation techniques under such conditions become a key element of successful investigations. The purpose of this article is to highlight the tactical techniques used during interrogations in the investigation of criminal offenses committed by organized crime groups under martial law. The research employed general scientific and specialized legal methods, including comparative-legal, systemic-structural, and systemic analysis methods. The author identifies that the circumstances to be established during interrogations in the investigation of criminal offenses committed by organized crime groups under martial law include both the general circumstances of the criminal offense and the circumstances of the creation and functioning of the organized crime group. The scope of questions to be clarified during interrogations depends on the role of the individual being interrogated (suspect, witness, victim, accomplice), as well as the specifics of the criminal activity. Interrogating members of an organized crime group is one of the most complex and multifaceted tasks in criminal proceedings. This complexity arises from both the structural and operational characteristics of the criminal group and the strategic behavioral approaches of its members. The effectiveness of interrogations depends on the comprehensive use of tactical techniques, a creative approach to resolving complex situations, and the ability to adapt methodologies to the conditions of martial law.

Keywords: interrogation; tactical techniques; organized crime group; psychological influence; martial law.